

УДК 347.45/47

Цопіна Наталія Леонідівна,
здобувач НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)

Стаття присвячена проблемним питанням встановлення нотаріусом суб'єктного складу на прикладі договору довічного утримання (догляду). Акцентується увага на недоцільності надання усім юридичним особам права на укладання договору довічного утримання (догляду). Доводиться про доцільність такого права лише спеціалізованим (ліцензованим) юридичним особам та юридичним особам, що надають соціальні послуги населенню.

Ключові слова: договір довічного утримання, догляд, сторони, контрагенти, набувач, відчужувач, домовленість.

Постановка проблеми. Тенденція вітчизняної правової доктрини та практики до універсалізації усталених договірних типів та алеаторна природа рентних відносин дістали вияв у сучасному договорі довічного утримання (догляду).

На розвиток інституту довічного утримання (догляду) впливає і такий важливий факт, як зростання кількості фізичних осіб, які об'єктивно потребують уваги і допомоги від сторонніх осіб, відсутність вимог щодо сплати будь-яких процентних ставок щодо внесення обов'язкової частки оплати об'єкта тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий вклад у наведену проблематику в цивільному праві внесли: Т. В. Боднар, В. І. Борисова, О. А. Беляневич, С. М. Бервено, В. А. Васильєва, М. К. Галянтч, А. Б. Гриняк, Н. Ю. Голубєва, А. С. Довгерт, О. В. Дзера, І. О. Дзера, Ю. О. Заїка, І. Р. Калаур, Ю. П. Космін, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, Є. О. Мічурін, О. А. Підпригора, М. М. Сібільов, І. В. Спасибо-Фатєєва, С. Я. Фурса, Є. О. Фурса, Є. О. Харитонов та інші. Однак, особливості договору довічного утримання (догляду) за нинішніх умов відображені недостатньо.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження відносин довічного утримання (догляду). Довічне утримання (догляд) визначається як соціальний захист фізичних осіб при виникненні у них особистих та побутових потреб, за рахунок надання їм іншими особами майнових і немайнових благ на засадах взаємності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертаючи увагу на суб'єктивний склад договору довічного утримання (догляду) насамперед необхідно зазначити про відмежування понять «сторони договору довічного утримання (догляду)» та «учасники договору довічного утримання (догляду)». Останнє за своєю природою є більш ширшим поняттям і включає не лише набувача та відчужувача, а й інших осіб, які можуть брати участь у правовідношенні. До них, зокрема, відносять третіх особи, участь яких у зобов'язанні не є обов'язковою [17, с. 11].

Відповідно до статті 746 ЦК України, сторонами договору довічного утримання (догляду) є відчужувач і набувач. Найчастіше сторін договору довічного утримання (догляду) ототожнюють з кредитором та боржником. Деякі вчені вважають, що за договором довічного утримання (догляду) кожна зі сторін виступає як активна та пасивна сторона одночасно, оскільки кожна має права і обов'язки, яким відповідно протистоять права і обов'язки контрагента. Зокрема, на думку В. Туровського відчужувач виступає кредитором, вимагаючи надання утримання та (або) догляду і одночасно є боржником, так як зобов'язаний передати майно у власність набувача. Набувач, в свою чергу, виступає боржником, так як повинен надавати утримання та (або) догляд, і кредитором, бо має право вимагати передачі майна [16, с. 228]. З наведеним можна погодитись, адже із законодавчого визначення договору довічного утримання (догляду) «...одна сторона (відчужувач)

передає у власність... взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно» (ст. 744 ЦК України).

Аналізуючи правовий статус сторін договору довічного утримання (догляду), можна дійти висновку, що законодавець ставить єдину вимогу перед відчужувачем, щоб останній мав у власності нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність і міг відчужувати його. Однак, якщо поглянути детальніше, то можна помітити ширший підхід до сторін договору. Так, на думку О. М. Великороди, відчужувачами можуть бути не тільки фізичні особи, які володіють повною дієздатністю, але і особи дієздатність яких обмежена або недієздатні [2, с. 101]. Погодитись із такою думкою важко, адже у наведеному останньому випадку мають місце ускладнені моменти процедури відчуження. Так, згідно із статтею 31 ЦК України, фізичні особи, які не досягли 14 років, мають частковий обсяг цивільної дієздатності. За загальним правилом, договір довічного утримання (догляду) від імені таких неповнолітніх укладають батьки (усиновителі) або опікуни. Неповнолітнім особам, віком від 14 до 18 років, для укладання договору довічного утримання (догляду) необхідна згода їх батьків (усиновителів) або піклувальників та органу опіки та піклування.

Згода – це вираз волі означених осіб на укладення відповідного правочину і може виражатись у письмовій формі. Виняток становить: емансипація; досягнення особою шістнадцятирічного віку та працевлаштування за трудовим договором; неповнолітня особа, яка записана матір'ю або батьком дитини; особа, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю [19].

Відповідно до ст. 36 ЦК України, суд може визнати особу, що страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними чи яка внаслідок зловживання спиртними напоями чи наркотичними засобами ставить себе або свою сім'ю в тяжке матеріальне становище, обмеженою у дієздатності. Така особа може укласти договір довічного утримання (догляду) тільки за згодою піклувальника. Особа, яка внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не може розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними, може в судовому порядку бути визнана недієздатною. Договір довічного утримання (догляду) від імені такої особи може укласти лише опікун (піклувальник).

Аналізуючи ст. 746 ЦК України в частині надання неповнолітнім та малолітнім особам прав бути відчужувачами майна, звертаємо увагу на юридичну некоректність такого твердження. Оскільки вікові можливості набувача віком 40–50 років зменшують вірогідність надання ним довічного утримання (догляду) відчужувачу у віці 2–3 роки на момент укладення договору.

Щодо осіб, які можуть бути набувачами в ЦК України передбачено й те, що окрім повнолітньої дієздатної фізичної особи, набувачем може бути і юридична особа, яка набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону.

В цілому участь юридичної особи у правовідносинах довічного утримання (догляду) є позитивною нормою, адже юридична особа зазвичай має кращі можливості для матеріального забезпечення відчужувача. Однак, в юридичній літературі існують і інші погляди на таку конструкцію. Так, на думку Ю. Б. Косміна, відносини за договором довічного утримання (догляду) в своїй основі мають перш за все довірчий характер. Відчужувач знає набувача, довіряє йому і має з ним певний психологічний контакт. Останнє зовсім неможливе, коли набувачем виступає юридична особа [5, с. 70]. Таку ж позицію підтримує й А. В. Петровський [10, с. 225–226]. Погоджуючись з авторами в частині того, що відносини довічного утримання (догляду) мають в своїй основі довірчий характер, а відтак певний психологічний контакт, не можемо погодитись із абсолютним запереченням того, що юридична особа не може бути стороною договору довічного утримання (догляду). На нашу думку, запропонована ще у 2003 році конструкція є цілком допустимою, однак не зовсім вдалою, адже із невичерпного переліку видів юридичних осіб необхідність в укладенні цього договору виникає лише у декількох з них. Так, наприклад, немає економічної/соціальної потреби в укладенні цього договору навчально-освітнім закладам, державним (комунальним), бюджетним установам тощо. Натомість доцільно було б надавати

право на укладення договору довічного утримання (догляду) спеціалізованим (ліцензованим) юридичним особам та юридичним особам, що надають соціальні послуги населенню тощо.

Як правило, у будь-якому цивільному зобов'язанні, так і в зобов'язанні довічного утримання (догляду) беруть участь дві особи – набувач та відчужувач. При цьому, ЦК України також передбачає зобов'язання, в яких на боці кожної сторони або одної з них виступають кілька осіб. У таких випадках має місце множинність осіб у зобов'язанні. Допустимим в цивільному законодавстві є три варіанти множинності осіб: а) кілька набувачів і один відчужувач; б) кілька відчужувачів і один набувач; в) кілька набувачів та відчужувачів боржників.

Зупинимось на випадку, коли в договорі довічного утримання (догляду) є кілька набувачів і один відчужувач. Регулювання такої ситуації здійснюється за ч. 3 ст. 746 ЦК України, яка передбачає, що у випадку якщо набувачами є кілька фізичних осіб, вони стають співвласниками майна, переданого їм за договором довічного утримання (догляду) на праві спільної сумісної власності. Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, їх обов'язок перед відчужувачем є солідарним. Таким чином, має місце солідарне зобов'язання із множинністю осіб, а отже кожний з набувачів зобов'язаний виконати зобов'язання в повному обсязі. Основний наслідок солідарного обов'язку полягає в тому, що відчужувач за своїм вибором має право одержати виконання від будь-якого набувача в повному обсязі, а також право одержати виконання як від усіх набувачів, так і від кожного з солідарних набувачів. До того ж, ч. 3 ст. 746 ЦК України передбачає, що якщо набувачами є кілька фізичних осіб, вони стають співвласниками майна на праві спільної сумісної власності. На практиці досить часто виникають проблемні питання при поділі такого майна.

Відповідно до цивільного законодавства при поділі майна, що перебуває у спільній сумісній власності, частки є рівними. В загальному законодавець практично унеможливив ситуацію, коли витрати на утримання можуть розподілятися між набувачами нерівномірно. Слід зауважити, що більш повно сторони договору довічного утримання (догляду) зможуть реалізувати свої можливості, якщо в законодавстві буде зазначено, що відчужуване майно переходить до співнабувачів на праві спільної часткової власності, при цьому частки можуть бути визначені сторонами у договорі заздалегідь пропорційно їх участі у відносинах, а саме у наданні утримання та (або) догляду.

У випадку, коли відчужувачами за договором довічного утримання (догляду) є декілька осіб застосовується положення ч. 1 ст. 747 ЦК України, і майно, що належить співвласникам на праві спільної сумісної власності, зокрема майно, що належить подружжю, може бути відчужене ними на підставі договору довічного утримання (догляду). У разі смерті одного зі співвласників майна, що було відчужене ними на підставі договору довічного утримання (догляду), обсяг зобов'язання набувача відповідно зменшується. Таким чином, кожен з відчужувачів має право на одержання виконання для себе від набувача в частці, яка належить йому.

У науковій доктрині питання щодо поділу рівності часток, а також спільного зобов'язання є актуальними, оскільки дискусії щодо юридичної долі майнових зобов'язань подружжя при поділі їх спільного майна тривають постійно.

На жаль, українське законодавство порівняно із законодавством країн Європейського Союзу є доволі повільним у своєму розвитку цього питання. Так, зокрема О. С. Простибоженко зазначає, що відтворюючи правові положення Кодексу про шлюб і сім'ю (далі – КпШС) щодо майнових правовідносин подружжя, Сімейний кодекс України (далі – СК України) значною мірою залишає поза межами правового регулювання майнові зобов'язання подружжя. Так, наприклад, ст. 65 СК України передбачено, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. При цьому частини 2 і 3 ст. 73 СК України майже дослівно відтворюють відповідні частини ст. 31 КпШС, передбачаючи, що стягнення може бути накладено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, якщо судом встановлено, що договір був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і те, що було одержане за договором, використано на її потреби. При відшкодуванні шкоди, завданої кримінальним правопорушенням одного з подружжя, стягнення може бути накладено на майно, набуте за час шлюбу, якщо рішенням суду встановлено, що це майно було придбане на кошти, здобуті внаслідок вчинення кримінального правопорушення [14].

Таким чином, у доктрині цивільного права склалася така практика, що майже всі боргові зобов'язання, що виникли в період шлюбу, крім нерозривно пов'язані з особою боржника, є спільним боргом подружжя. Враховуючи це та положення ч. 4 ст. 65 СК України, науковці приходять до думки, що спільним є будь-яке майнове зобов'язання з договору, укладеного одним з подружжя, якщо одержане за таким договором використане на потреби сім'ї [13, с. 173; 17, с. 483]. На думку О. С. Простибоженко, вирішальне правове значення набуває напрямок використання майна, отриманого за договором, укладеним одним з подружжя [11, с. 172]. Можна констатувати, що саме такий підхід на сьогодні існує в національному законодавстві. Більше того, на відміну від країн членів Європейського Союзу українське законодавство не містить поняття «Спільне зобов'язання». Натомість доктрина сімейного права Словенії [20, с. 39-40; 22, с. 990], Чехії [21, с. 418], Болгарії [7, с. 268] та інших країн оперує таким поняттям.

Відповідно до теорії сімейного права зазначених держав, спільними є зобов'язання в яких подружжя відповідає солідарно. Отже, спільні зобов'язання розглядаються як солідарні зобов'язання стосовно спеціальних суб'єктів, якими виступають обоє з подружжя (чоловік і дружина). Отже, спільне зобов'язання розглядається як різновид солідарного, тобто вони співвідносяться як окреме і загальне [12, с. 202–203].

В українській доктрині, як слушно зазначає Ю. С. Червоний, серед науковців немає єдності думок щодо характеру відповідальності подружжя за спільними боргами. Одні науковці відстоюють позицію, що така відповідальність є солідарною [9, с. 135–136], інші – вважають її частковою. Прихильники першої обґрунтовують її з огляду на аналогію з правом спільної сумісної власності, адже для спільної сумісної власності характерна відсутність визначених часток кожного з подружжя, то відповідно не може бути часток у відповідальності подружжя за спільними боргами. Натомість інші – виходять з положення, що спільні борги подружжя діляться між ними пропорційно до присудженої кожному з подружжя частки у спільному майні [3, с. 86].

Вивчаючи це питання О. С. Простибоженко дійшов висновку, що на відміну від національного права для західноєвропейського підходу характерним є наявність і чітке розмежування різновидів зобов'язань подружжя. Адже поряд із солідарними зобов'язаннями, сфера застосування яких зазвичай обмежується доволі вузьким колом підстав їх виникнення, виділяються зобов'язання спільноти (анг. «community debt»). Сутність такого зобов'язання полягає у обтяженні саме майнової спільноти подружжя. Поряд з цим законодавець також розмежує подружжя за критерієм того, чи був один з них безпосередньою стороною договору, з якого виникло відповідне зобов'язання. Такий з подружжя завжди несе відповідальність додатково своїм особистим майном, тоді як відповідальність другого з подружжя варіюється в різних державах. Таким чином, автор доходить висновку, що західноєвропейський підхід до системи зобов'язань подружжя передбачає наявність: 1) особистих (роздільних) майнових зобов'язань одного з подружжя; 2) солідарних зобов'язань їх обох; 3) зобов'язань подружжя як майнової спільноти [11, с. 176–176]. На його думку, такий підхід дозволить подружжю за судовим рішенням поділити лише часткові зобов'язання, визнавши кожного з них зобов'язаним у відповідній частці.

На нашу думку, така європейська практика можлива й для застосування солідарних зобов'язань за договором довічного утримання (догляду). Адже, той з подружжя хто виступав безпосередньо стороною договору довічного утримання (догляду) додатково повинен нести відповідальність своїм особистим майном. Додатково слід враховувати й європейський підхід щодо «зобов'язання спільноти». У випадках укладення договору довічного утримання (догляду) подружжям в інтересах сім'ї, зобов'язання полягатиме саме є у обтяженні майнової спільноти подружжя.

Наступною моделлю відносин довічного утримання (догляду) розглянемо випадки коли в договорі довічного утримання (догляду) одночасно беруть участь кілька набувачів і кілька відчужувачів.

Відомо, що зобов'язальні відносини виникають і діють між конкретними особами. В договорі довічного утримання (догляду) вимога надавати утримання (догляд) тісно пов'язана з особою відчужувача, так як утримання та (або) догляд повинні надаватись протягом життя даної особи і можуть відрізнитись в залежності від потреб конкретної людини. Однак, під час виконання

зобов'язання набувачем, може виникнути потреба в його заміні у зв'язку з неможливістю подальшого виконання ним обов'язків за договором довічного утримання (догляду). Оскільки набувач, як сторона зобов'язання, вибуває, то його права і обов'язки переходять до суб'єкта, який вступає у правовідносини замість нього. Така заміна в зобов'язанні набувача у встановленому законом порядку називається переминою осіб у зобов'язанні. Вона відбувається в порядку сингулярного (часткового) правонаступництва [18, с. 17].

Таким чином, у разі неможливості подальшого виконання фізичною особою обов'язків набувача за договором довічного утримання (догляду) з підстав, що мають істотне значення, обов'язки набувача можуть бути передані за згодою відчужувача члену сім'ї набувача або іншій особі за їхньою згодою. Відмова відчужувача у наданні згоди на передання обов'язків набувача за договором довічного утримання (догляду) іншій особі може бути оскаржена до суду. У цьому разі суд бере до уваги тривалість виконання договору та інші обставини, які мають істотне значення.

Безперечно, можливість заміна набувача у разі виникнення такої потреби є позитивною для сторін, однак норми Глави 57 ЦК України мають ряд недоліків, зокрема ст. 752 зазначеного нормативно-правового акта, передбачає заміну набувача лише фізичною особою, згадок стосовно заміни юридичної особи як набувача, немає. Враховуючи те, що в ЦК України закріплений принцип загальної або універсальної правоздатності юридичної особи, тобто юридична особа може мати такі самі права та обов'язки, як і особа фізична, за винятком тих прав і обов'язків, необхідною передумовою яких є природні властивості людини [2, с. 87], доходимо висновку, що обмеження щодо заміни фізичної особи набувача, потрібно скасувати та викласти ч. 1 ст. 752 ЦК України а такій редакції *«У разі неможливості подальшого виконання фізичною особою обов'язків набувача за договором довічного утримання (догляду) з підстав, що мають істотне значення, обов'язки набувача можуть бути передані за згодою відчужувача іншій особі за її згодою»*. Такий підхід значно розширить коло осіб, які можуть замінити набувача у зобов'язаннях з довічного утримання (догляду).

Аналізуючи суб'єктний склад звертаємо увагу й на таких учасників правовідносин як треті особи. Як зазначає М. І. Брагинський, третя особа бере участь у правовідношенні, в якому протистоїть йому як сторона учасник основного правовідношення. Протиставлення третіх осіб, як відзначає автор, сторонами носить умовний характер. Все залежить від того, яке із двох правовідношень буде братися до уваги як основне законодавцем чи дослідником [1, с. 4].

М. К. Сулейменов відзначає, що будь-які особи цивільного обороту, які не беруть участі у взятому за основу правовідношенні, для правових норм, що регулюють таке правовідношення є байдужі. Під дію правових норм, на думку автора, вони потрапляють, коли залучаються в сферу регулюючого цими правовими нормами відношення. Але тоді вони вступають в особливі відносини з однією із сторін і, таким чином, виступають у ролі третьої особи. Третя особа в цивільному праві – це учасник цивільного правовідношення, який знаходиться у певному правовому зв'язку з однією із сторін правовідношення, в силу якого набуває деякі права і обов'язки щодо цього правовідношення і виконує певні додаткові (допоміжні) функції [15, с. 126].

У вітчизняній юридичній літературі договір на користь третьої особи розуміють як такий, за яким право вимагати виконання виникає у особи, яка не брала участі в договорі ні прямо (як контрагент), ні опосередковано (через представника) [4, с. 99]. Таким чином, юридична конструкція договору на користь третьої особи полягає в тому, що за цим договором зобов'язана сторона (боржник) повинна вчинити дію не на користь другої сторони (кредитора), а на користь третьої особи, яка не бере участі в укладенні договору.

Правова конструкція договору на користь третьої особи, як вказується в юридичній літературі, передбачає широку сферу його застосування. Пряма чи опосередкована вказівка в законі на можливість укладання певних видів договорів як договорів на користь третьої особи (ст. 725, 746, 985, 1063 ЦК України) не є підставою для висновку про те, що інші договори не можуть укладатись на користь третьої особи [8, с. 708].

На думку О. Я. Кузьмича, при визначенні поняття договору на користь третьої особи (ч. 1 ст. 636 ЦК України) законодавець насамперед акцентував увагу на поведінці зобов'язаної сторони договору, оскільки тільки ч. 2 цієї правової норми, диспозитивний характер якої можна тлумачити

неоднозначно, вказує на виникнення права вимоги у третьої особи [6, с. 35]. За загальним правилом виконання обов'язку набувачем на користь третьої особи повинно здійснюватися після вираження наміру третьою особою скористатися наданим їй правом. З огляду на те, що стан здоров'я, наприклад, може не дозволити третій особі виразити намір скористатися наданим їй правом, тому набувач за згодою з відчужувачем може почати здійснювати виконання договірної зобов'язання і без вираження наміру третьою особою скористатися наданим їй правом. В цьому випадку, саме прийняття виконання третьою особою свідчитиме про вираження нею наміру скористатися наданим їй правом.

Відповідно до вітчизняного законодавства у третьої особи виникає право, а не обов'язок, тому вона може скористатися своїм правом або відразу після укладення договору, або через деякий час після його укладення. Крім того, вона може виразити намір скористатися наданим їй правом (з метою обмеження можливості сторін змінити чи розірвати договір без її згоди) і водночас не пред'являти вимоги набувачеві про виконання зобов'язання на її користь, тобто у вказаних випадках набувач користуватиметься майном, при цьому не виконуючи обов'язки, обумовлені договором на користь третьої особи. У цьому разі О. Я. Кузьмич зазначає, що у майбутньому відмова третьої особи від наданого їй права, яким вона не скористалася, може призвести до виникнення спорів між відчужувачем і набувачем щодо правових наслідків припинення договору. З огляду на зазначене виникає питання: чи можуть суб'єкти цивільних прав при укладенні договору довічного утримання (догляду) передбачити умову, виходячи з якої відчужувач зобов'язуватиметься передати майно у власність набувачеві тільки після вираження наміру третьою особою скористатися наданим їй правом, оскільки в цьому випадку аналізований договір вважатиметься укладеним як консенсуальний? [6, с. 156].

На нашу думку, відповідаючи на запитання автора слід звернути увагу на те, що право власності на майно у набувача виникне не з моменту укладення договору, а з моменту вираження наміру третьою особою скористатися наданим їй правом. Більше того, як слушно зазначає О. Я. Кузьмич, враховуючи потребу у здійсненні догляду та (або) утримання третьої особи, в якій заінтересований безпосередньо відчужувач, укладення договору довічного утримання (догляду) за конструкцією, яка передбачає, що одна сторона (відчужувач) зобов'язується передати другій стороні (набувачу) у власність майно після вираження третьою особою наміру скористатися наданим їй правом [6, с. 157]. Таким чином, вказана договірна конструкція враховуватиме інтереси відчужувача як сторони, яка уклала цей договір, що свідчить про те, що досліджуваний договір є консенсуальним.

Як нами уже зазначалося специфіка договору довічного утримання (догляду) дозволяє контрагентам передбачити в договорі умову, за якою відчужувач зобов'язуватиметься передати майно у власність набувачеві тільки після вираження наміру третьою особою скористатися наданим їй правом. Однак, виходячи зі змісту частини 1 статті 210 ЦК України, частини 4 статті 334 ЦК України, частини 2 статті 745 ЦК України, умова, про яку йдеться, є можливою стосовно договору, за яким відчужувачем набувачеві передається тільки рухоме майно. Актуальність такої умови пояснюється тим, що третя особа з огляду на специфіку договорів на користь третіх осіб може скористатися наданим їй правом безпосередньо з моменту укладення договору або через деякий час після його укладення, що може призвести до того, що набувач користуватиметься отриманим на підставі договору майном, не виконуючи при цьому обов'язки, обумовлені договором. Отже, третя особа стає вигодонабувачем. Стосовно оплатного характеру, то для набувача він виявляється в необхідності здійснювати утримання третьої особи замість отриманого майна, в той же час відчужувачу надається право вимагати від набувача вчинення певних дій, хоч і не відносно себе.

Загалом специфіка договору довічного утримання (догляду) також дозволяє відчужувачу скористатися правом, від якого відмовилася третя особа. Однак з метою уникнення конфліктних моментів учасникам цивільних відносин ще при укладенні такого договору, як слушно зазначає О. Я. Кузьмич, рекомендовано врегулювати правові наслідки відмови третьої особи від наданого їй права [6, с. 84–85].

Загальноправова позиція щодо участі третьої особи у договорі довічного утримання

(догляду) зазначена в ст. 636 ЦК України, в якій не передбачено, що третя особа є окремою стороною у договорі. Згідно наведеної статті, третя особа має лише право прийняття виконання зобов'язання, а також вимагати від боржника виконання обов'язку на свою користь або ж відмовитись від прийняття виконання.

З наведеного доходимо висновку, що третя особа, на користь якої укладається договір довічного утримання (догляду), не повинна вважатися окремою стороною. Відповідно згода такої особи на укладення договору довічного утримання (догляду) між відчужувачем та набувачем не є необхідною. Отже, у правовідносинах по утриманню (догляду) третя особа виступає в статусі особи, яка забезпечується утриманням (доглядом), а не в статусі набувача цінного майна (як інколи помилково вважають).

Висновки. З урахуванням вищенаведеного доходимо висновку, що до суб'єктного складу договору довічного утримання (догляду) можуть входити як фізичні, так і юридичні особи. Однак, останні мають спеціалізуватися виключно на соціальних послугах або діяти на підставі спеціалізованої ліцензії. Договір довічного утримання (догляду) може бути укладено й на користь третьої особи, яка не вважатиметься стороною цього договору.

Список використаних джерел

1. Брагинский М. И. Влияние действий других (третьих) лиц на социалистические гражданские правоотношение: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Л., 1962. – 36 с.
2. Великорода О. М. Договір довічного утримання (догляду). Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / О.М. Великорода. – Івано-Франківськ, Плай, 2006. – 180 с.
3. Граве К. А. Имущественные отношения супругов / К.А. Граве. – Москва: Госюриздат, 1960. – 115 с.
4. Ковалевська Н. С. Договір в пользу третьего лица / Н.С. Ковалевська // Вестник ЛГУ, 1984. – № 5. – С. 99–102.
5. Космін Ю. Договір довічного утримання / Ю. Космін // Право України. № 2, 2000. – С. 69–75.
6. Кузьмич О. Я. Договори на користь третіх осіб у цивільному праві України: монографія / О.Я. Кузьмич. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2014. – 334 с.
7. Матеева Е. Семейное право на Република България: Разширен лекционен курс по новия Семейен кодекс (2009) / Е. Матеева. – София: ВСУ «Черноризц Храбрь», 2010. – 544 с.
8. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України [Текст] : [в 4 т. Т. 2]. Право інтелектуальної власності. Зобов'язальне право / А. Г. Ярема [та ін.] ; Акад. суддів України. – Київ : АСК, 2004. – 863 с.
9. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін. : пер. з рос. ; за ред. Ю. С. Червоного. – К. : Одеса : Юрінком Інтер, 2008. – 504 с.
10. Петровський А. В. Договір довічного утримання необхідно вдосконалювати / А.В. Петровський // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2002, Вип. 18. – С. 222–228.
11. Простибоженко О. С. Гармонізація законодавства України із законодавством держав-членів Європейського Союзу щодо правового режиму спільності майна подружжя. Дис.. канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.С. Простибоженко. – К., 2017. – 256 с.
12. Простибоженко О. С. Спільне зобов'язання подружжя: підходи до розуміння в Україні та Європі // О.С. Простибоженко // Приватне право України і європейська інтеграція: тенденції та перспективи. Матеріали VI Міжнародного цивільно-правового форуму, Київ, 14–15 квітня 2016 року. – К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2016. – С. 201–203.
13. Сімейне право України: підручник / за ред. В. С. Гопанчука. – Київ: Істина, 2002. – 304 с.
14. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 22.06.2017).

15. Сулейменов М. К. Третьи лица в гражданском праве / М.К. Сулейманов // Советское государство и право, 1978. – №3. – С. 123–128.
16. Туровський В. Договори довічного утримання: практика і чинне законодавство / В. Туровський // Юридичний вісник України, 2000. – №5. – С. 21–25.
17. Цивільне право [Текст] : підручник: в 2-х ч. Ч.1 / Ред.кол.: Д.В. Боброва, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова, О.А. Підпригора. – К. : Вентурі, 1997. – 544 с.
18. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін., За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 1. – 736 с.
19. Цивільний кодекс України в редакції від 16 січня 2003 р. зі змінами і доповненнями. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
20. Boškić A. Stvarnopravni vidiki skupne lastnine. Diplomsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru, 2012. 73 s. Digitalna knjižnica Univerze v Mariboru. URL: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=22876/>.
21. Občanský zákoník: komentář / O. Jehlička, J. Švestka, M. Škárová a kolektiv. 9. vydání. – Praha: C.H. Beck, 2004, xxiv + 1416 s.
22. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Comentary / edited by von C. Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke. 4795 p. URL: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf.

Цьопина Н.Л. К вопросу о субъектном составе договора пожизненного содержания (ухода)

Статья посвящена проблемным вопросам установления нотариусом субъектного состава на примере договора пожизненного содержания (ухода). Акцентируется внимание на нецелесообразности предоставления всем юридическим лицам права на заключение договора пожизненного содержания (ухода). Аргументируется что целесообразность такого права предоставлять только специализированным (лицензированным) юридическим лицам и юридическим лицам, которые предоставляют социальные услуги населению.

Ключевые слова: договор пожизненного содержания, уход, стороны, контрагенты, приобретатель, отчуждатель, договоренность.

Tsiopina N. L. To the question of the subject composition of the contract for lifelong maintenance (care)

The article is devoted to the problematic issues of the notarial establishment of the subject composition on the example of the contract of lifelong maintenance (care). Attention is focused on the inexpediency of granting to all legal entities the right to conclude a contract of lifelong maintenance (care). It is argued that the advisability of such a right to provide only specialized (licensed) legal entities and legal entities that provide social services to the public.

Key words: contract of lifelong maintenance, care, parties, contractors, acquirer, alienator, arrangement.

Надійшла до редакції 4 вересня 2017 р.

